

Föräldrar och barn

[Föräldrabalk \(1949:381\)](#)

[Familjerätt](#) - [Äktenskap](#) - [Sambo](#) - [Föräldrar och barn](#) - [Ordlista familjerätt](#) - [Frågor och Svar](#)

Introduktion

Inom familjerätten finns det ett område som rör relationen mellan barn och dess föräldrar. Det kallas ibland för barnrätt, då frågorna i grund och botten handlar om barnets rättigheter (och skyldigheter). Förr var lagen utformad så att föräldrars rättigheter i större utsträckning betonades. Detta har med tiden förändrats till att lagtexten utgår från barnets perspektiv och barnets rättigheter. I denna text kommer följande fyra frågor att behandlas:

1. Vem är mamma och pappa till ett barn?
2. Vem ska ha vårdnad om barnet?
3. Var ska barnet bo, vem ska betala för barnets underhåll och umgängesfrågor?
4. Barnets rättshandlingsförmåga – får barn ingå avtal hur som helst?

Barnets bästa

Utgångspunkten för en relation där barn ingår är att gällande rätt principen om "barnets bästa". Det innebär i konkreta fall att det enskilda barnets intressen och behov ska tillgodoses. Lagen innehåller inte närmare definition utan vad som är barnets bästa beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Några utgångspunkter finns dock. Till exempel gäller som utgångspunkt att det är bäst för barnet att ha en relation med båda sina föräldrar. • "bäst" med två föräldrar, • "bäst" att slippa en våldsam/missbrukande förälder. • "bäst" att slippa två våldsamma/missbrukande föräldrar • "bäst" med en förälder om föräldrarna bara bråkar

Fastställande av faderskap/föräldraskap

En central fråga inom barnrätt är att fastställa faderskap (och föräldraskap). Det är i de allra flesta

fallen om okomplicerad sak, men för de fall där det inte är helt klart finns en rad regler. Att fastställa moderskap är sällan ett problem (något enstaka fall av "hittebarn" eller förväxling på sjukhus finns – då frågan om vem som är moder kan vara svår att besvara). På senare tid har det uppkommit svårigheter att fastställa moderskap i samkönade relationer (denna text kommer inte hantera det).

Att fastställa faderskap kan det däremot innebära problem. Det finns två utgångspunkter:

1. Om barnets mor är gift med en man,
2. Om barnets mor är ogift.

Modern är gift

I Sverige anses mannen i ett äktenskap automatiskt vara fadern till barn som föds inom äktenskapet, enligt (FB 1:1). Detta gäller även i fall där modern är änka; om barnet föds inom 240–300 dagar efter mannens död, anses den avlidne maken vara barnets far. Om modern däremot är skild vid barnets födelse, tillämpas inte denna automatiska faderskapspresumtion på den tidigare maken.

En sådan presumtion kan brytas under vissa omständigheter (FB 1:2):

- Det är utrett att modern haft samlag med en annan man, och det är sannolikt att den andra mannen är fader.
- På grund av arvsanlag kan hållas för säkert att det inte är maken som är fader.
- Barnet avlats före äktenskap eller att makarna levat åtskilda under längre tid och det inte är sannolikt att makarna haft samlag.

Modern är ogift

Då modern inte är gift måste faderskapet fastställas med bekräftelse eller dom (FB 1:3). En bekräftelse ska vara skriftlig och bevitnad av två personer. Den ska skriftligen godkännas av socialnämnden (FB 1:4).

Om det inte går att få en faderskapsbekräftelse ska faderskap fastställas genom dom. Socialnämnd har en skyldighet att se till att faderskapet blir fastställt och måste göra en utredning. Detta beror på att barnet har en rätt att veta vem som är fader (FB kap 2).

Detta kan ske då (FB 1:5)

- den utpekade mannen inte är villig att bekräfta faderskap
- utredning inte kan fastställa vem av flera män som kan tänkas vara fader
- modern vägrar godkänna en mans bekräftelse

Det är endast barnet som kan väcka talan i domstol (FB 3:5). Om barnet inte är myndig kan modern väcka talan eller socialnämnden. En man som anser sig vara fader till en ogifts kvinnas barn kan alltså inte själv väcka talan vid domstol. Men kan anmäla sig till socialnämnd (som då utreder, och har möjlighet att väcka talan, för barnets räkning). Underlag för dom är DNA-baserat faderskapstest.

Föräldrars ansvar

Barnets föräldrar har ett ansvar för att se till att barnet får omvårdnad, trygghet och en god fostran (FB 6:1). Detta sker genom att förälder också i de flesta fallen har vårdnad om barnet

(vårdnadsansvar). Vårdnad handlar i korthet om det ansvar att bestämma över barnet som hör föräldraskapet till. Detta ska skiljas mot det som kallas förmyndarskap, som handlar om barnets ekonomiska förhållanden. Vårdnaden om ett barn kvarstår till att barnet har fyllt 18 år (FB 6:2). I normala fall är det förälder som har både vårdnad och förmyndarskap om ett barn (men detta kan ändras som vi ska se i följande avsnitt).

Vårdnad

Vårdnad av barn är ett centralt koncept inom familjerätten, särskilt vid situationer som separationer och skilsmässor. Vårdnaden innefattar det juridiska ansvaret för ett barns person, vilket inkluderar både rätten och skyldigheten att ta hand om **barnets personliga angelägenheter** (FB 6:2) och att företräda barnet i dessa frågor. Vanligtvis delas vårdnaden mellan båda föräldrarna eller ligger hos en av dem.

Vårdnadens huvudsyfte är att säkerställa barnets välbefinnande och utveckling. Detta innebär att vårdnadshavaren har ansvar för barnets omvårdnad, trygghet och fostran (FB 6:1). Föräldern ska se till att barnet får lämplig tillsyn, försörjning och utbildning. En vårdnadshavare har även ett särskilt ansvar för att förhindra att barnet orsakar skada för någon annan och kan bli skadeståndsskyldig om barnet orsakar skada genom sina handlingar.

Om barnet står under vårdnad av två föräldrar ska de samarbeta och enas i frågor som rör barnet (FB 6:13). Om en vårdnadshavare är förhindrad att delta i ett beslut, får den andra vårdnadshavaren fatta beslutet ensam, förutsatt att det inte kan vänta. Viktiga beslut om barnets framtid får dock inte fattas av en vårdnadshavare ensam, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

Vårdnaden om ett barn varar tills barnet fyller 18 år (FB 6:2). I takt med att barnet blir äldre och mognare ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål (FB 6:2b, 6:11).

Det är också viktigt att skilja mellan begreppen "vårdnad" och "vård". Vårdnaden syftar till det juridiska ansvaret för barnet, medan vården ofta innebär den dagliga omsorgen om barnet. En vårdnadshavare är inte nödvändigtvis underhållsskyldig mot barnet, då denna skyldighet följer föräldraskapet oavsett vem som har vårdnaden. Den faktiska vården och tillsynen lämnas dock över till andra i samhället, fram för allt förskola och skola.

I händelse av vårdnadstvister, är **barnets bästa** (FB 6:2a) alltid det primära kriteriet för domstolens beslut. Vid bedömningen av vårdnadsfrågor beaktas bland annat barnets behov av trygghet, omvårdnad, och en god kontakt med båda föräldrarna. Vidare beaktas också barnets vilja, med hänsyn till dess ålder och mognad.

Vårdnaden kan ändras genom domstolsbeslut, godkännande av socialnämnden av föräldrarnas avtal, eller registrering hos Skatteverket under vissa omständigheter (FB 6:4-8a). Vid ändring i vårdnaden efter en separation eller skilsmässa, är det vanligt att den gemensamma vårdnaden fortsätter om inte särskilda skäl föreligger (FB 6:3).

I fall där en vårdnadshavare brister i omsorgen om barnet, kan domstolen besluta om en ändring i vårdnaden, vilket kan innebära att vårdnaden överförs till den andra föräldern eller till särskilt förordnade vårdnadshavare. Om båda föräldrarna brister i omsorgen, kan vårdnaden överflyttas helt från föräldrarna (FB 6:7).

I fall där vårdnadshavare inte klarar av att fatta gemensamma beslut (allvarliga samarbetssvårigheter) om barnet så kan rätten besluta om att ge ena föräldern ensam vårdnad (FB 6:5).

Sammantaget är vårdnaden en komplex och mångfacetterad aspekt av familjerätten som kräver noggrann övervägning av barnets bästa i varje unikt fall.

Vem har vårdnad?

När ett barn föds får modern vårdnad om barnet. Om modern är gift blir maken fader (faderskapspresumtion) och får därmed också vårdnad över barnet

Om modern är ogift blir hon ensam vårdnadshavare. Så fort faderskap (eller föräldraskap) kan fastställas blir även denna vårdnadshavare (FB 6:4). Föräldrarna har då gemensam vårdnad om barnet. Om föräldrarna separerar är huvudregeln att båda har kvar sitt vårdnadsansvar.

Förmyndarskap

Barn under 18 år är omyndiga och därför saknar de rättslig handlingsförmåga. Det innebär att barnet inte på egen hand kan råda över egendom och ingå i avtal (ikläda sig rättigheter och skyldigheter).

Barn kan däremot äga egendom, men inte göra något med den. Ägandet kan uppstå via arv eller gåva. Den som ingår avtal och sköter barnets ekonomiska angelägenheter är barnets förmyndare. Som normalt alltså är barnets förälder.

Om barnets föräldrar har gemensam vårdnad är de båda också barnets förmyndare. Har en förälder ensam vårdnad är denna ensam förmyndare (FB 10:2).

Förmyndarens uppgifter En förmyndare ska se till att förvalta barnets tillgångar och företräda barnet i frågor som rör tillgångarna (FB 12:1). Barnets tillgångar får användas av förälder för barnets uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. Förmyndare väljer hur fritt hur tillgångarna ska förvaltas (fritt upp till en viss gräns – men det är överkurs).

Upplösning av familjegemenskapen

Vid en äktenskapsskillnad eller separation mellan sambo, då ett barn finns med i bilden, måste vissa frågor besvaras så att barnets bästa i sådana fall omhändertages. Utgångspunkten är att vårdnadsansvar inte förändras. Hade föräldrarna gemensam vårdnad innan separation har de det efter separationen också. Skulle föräldrarna ha svårt att samarbete kan socialnämnden hjälpa till med samarbetssamtal och medling.

Frågor som kan behöva lösas är, vårdnad, boende, umgänge och underhållsskyldighet. I alla fall är det barnets bästa som ska vara vägledande. Barnet ska ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Vårdnad

Mer står ovan. Det normala är att båda föräldrarna efter separation också har gemensam vårdnad. Det kräver att de kan samarbeta och fatta beslut rörande det gemensamma barnet. En förälder kan begära att få ensam vårdnad och då ska rätten bedöma om en andra föräldern verkligen uppfyller sitt vårdnadsansvar och om man samarbetar med den andra föräldern (FB 6:5). Föräldrarna kan avtala om vårdnad, vad som ska gälla. Ett sådant avtal ska socialnämnden godkänna (FB 6:6). Vårdnaden handlar inte primärt om den direkta kontakten med barnet, till vardags, utan om bestämmanderätten över barnets personliga angelägenheter.

Boende

Har en förälder ensam vårdnad är det också ofta där barnet kommer att bo. Däremot måste frågan om var barnet ska bo avgöras om föräldrarna har gemensam vårdnad efter en separation. När föräldrar har gemensam vårdnad men inte kan komma överens om var barnet ska bo, kan domstolen besluta om barnets boendeplats (FB 6:14a). Domstolens beslut kan innebära att barnet bor endast hos en av föräldrarna eller växelvis hos båda. Det avgörande kriteriet för domstolens ställningstagande är vad som anses vara bäst för barnet (FB 6:2a). Föräldrarna kan också ingå avtal om barnets boende, vilket måste godkännas av socialnämnden (FB 6:14a). Socialnämnden ska godkänna avtalet om det bedöms vara till barnets bästa (FB 6:2a).

Umgänge

Även om barnet inte bor hos ena föräldern eller om en av föräldrarna har ensam vårdnad har barnet rätt till umgänge med den andra föräldern (FB 6:15). I äldre lag var detta en rättighet för förälder, men i nuvarande har det i stället formulerats som en rättighet för barnet.

Föräldrabalken utgår från att barn har behov av nära och goda relationer till båda föräldrarna, även om de inte lever tillsammans. Umgängesrätten, som är reglerad i FB 6:15, innebär att barnet ska ha rätt till umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med. Formerna för umgänget kan variera, inklusive direkta träffar eller kontakt via telefon eller brev, särskilt när föräldrarna bor långt ifrån varandra. Föräldrarna, oavsett vårdnadssituation, har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge tillgodoses (FB 6:15).

Om föräldrarna inte kan komma överens om umgänget kan domstolen fatta beslut i frågan. I sådana fall är barnets bästa avgörande för rättens ställningstagande. Socialnämnden har också rätt att väcka talan om umgänge, särskilt i situationer där umgänget behöver begränsas, exempelvis vid övergrepp mot barnet. Föräldrarna kan även reglera umgänget genom avtal som måste godkännas av socialnämnden. Socialnämnden ska godkänna avtalet om det bedöms vara till barnets bästa (FB 6:2a, 6:15).

Underhållsskyldighet

Underhållsskyldigheten gäller för förälder, som har det huvudsakliga ansvaret för barnets försörjning. Denna skyldighet uppfylls ofta med att barnet bor hos sina föräldrar som betalar för löpande utgifter för barnets uppehälle (FB 7:1-2). Underhåller beror på barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller 18 år (21 år om barnet fortfarande går i skolan). Skulle barnet endast bo hos ena föräldern, eller om förälder har ensam vårdnad, ska den andra uppfylla sin underhållsskyldighet genom att betala pengar till barnet. Hur mycket baseras alltså på barnets behov och föräldrarnas ekonomi. Från föräldrars inkomst drar man skatt och förbehållsbelopp (det som personen behöver för egen del). Kvar har man ett "inkomstöverskott", som jämförs med den andra partens. Det innebär att föräldrar som tjänar (högre överskott) mer kommer att stå för större del av barnets ekonomiska behov.

EXEMPEL: Make A har ett inkomstöverskott på 2000 kr i månaden och make B har ett på 3000 kr – makarnas samlade inkomstöverskott är 5000 kr.

Barnet har ett ekonomiskt behov av 1000 kr / mån (beror på ålder).

Make A ska stå för 2/5 och Make B 3/5 (baserat på deras inkomstöverskott).

Make B ska alltså stå för 600 kr (som underhållsbidrag om B inte bor med barnet). Make A ska stå för 400 kr (som underhållsbidrag om A inte bor med barnet).

Går det inte att få underhåll från den andra föräldern kan barnet få underhållstöd. Detta är pengar som staten betalar ut.

Omyndighet

Barn under 18 år är omyndiga. Det innebär att barn, i princip, saknar rättslig handlingsförmåga. Det innebär att ett barn inte kan ingå avtal eller åta sig förpliktelser eller bestämma över sin egendom (FB 9:1).

Barn som har fyllt 16 år får dock råda över pengar som man tjänat på eget arbete (FB 9:3). Detsamma gäller för egendom som barnet fått i gåva, arv eller via testamente om det givits som egendom som barnet får bestämma över (FB 9:4)

I övrigt gäller det att avtal som barnet ingår, om inte föräldern har samtyckt till att barnet fått ingå avtal, blir "svävande". Avtalet kan alltså gå åter om förälder i efterhand inte godkänner att barnet ingått ett avtal (FB 9:6).

Det är en stark ogiltighetsgrund, det spelar inte någon roll om den part som barnet handlar av inte visste om att barnet var omyndig. Har barnet köpt något och förälder inte godkänner det i efterhand ska barnet alltså lämna tillbaka saken och få sina pengar tillbaka.

Under vissa omständigheter kan barnet bli skadeståndsskyldig, det gäller om barnet haft nytta av föremålet (FB 9:7)

Åldersgränser

6 år: Start av skolplikt (7:10 Skollagen).

8 år: Åldersgräns för att ett barn ska ges vård av icke-legitimerade vårdgivare (patientsskyddslagen).

12 år: Fram till 2006 var detta riktmärke för barns inflytande i tvister om vårdnad, boende och umgänge. Socialnämnden kan besluta om öppna insatser samt kontaktperson till ett barn som har fyllt 12 år utan vårdnadshavarnas samtycke om barnet samtycker till insatsen. Barn har vetorätt mot att adopteras (4:7 Föräldrabalken). Enligt 31 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) kan en utredning med anledning av brott inledas utan att synnerliga skäl föreligger om det misstänkta barnet fyllt 12 år.

13 år: Åldersgräns för barns självbestämmanderätt över sina personuppgifter i förhållande till informationssamhället (2:4 lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning). Barn som fyllt 13 år hanterar sina vårdärenden och journaler själva. De som är 13 år har rätt att ta vissa anställningar som inte inkräktar på skolplikten (5:2 Arbetsmiljölagen).

15 år: Åldersgränsen dominerar inom straff- och socialrätt. Exempelvis kan den som fyllt 15 år själv ansöka om stöd enligt Socialtjänstlagen, föra sin egen talan enligt Lagen om vård av unga (LVU) och i frågor om hälso- och sjukvård. Från 15-årsdagen är ett barn straffmyndigt (1:6 Brottsbalken). Sexuellt umgänge med barn under 15 år är kriminaliserat (6:4 Brottsbalken).

16 år: En vanlig åldersgräns i förhållande till ekonomiska frågor i arbets-, konsument- och förmögenhetsrätten. Reglerna om förmynderskap ger barn över 16 år en ökad rätt att själva råda över och svara för egendom m.m. Från 16-årsdagen kan barnet utan vårdnadshavarens samtycke ingå nytt anställningsavtal (6:12 Föräldrabalken) och anlitas som arbetstagare (5:2 Arbetsmiljölagen; AML) och själv anmäla ny folkbokföringsadress (30 § Folkbokföringslagen; FBFL). Den som fyllt 16 år får ansöka om god man (11:15 Föräldrabalken) och samtycka till att Barn- och elevombudet för en domstolsprocess (6:15 Skollagen).

18 år: Åldern då barnet blir myndigt och får fullständiga civila och politiska rättigheter såsom rösträtt och blir valbar till riksdag och kommunfullmäktig (3:4 Regeringsformen, 1:7 Kommunallagen). De har rätt att ingå äktenskap (2:1 Äktenskapsbalken) och att provas som adoptivförälder (4:5 Föräldrabalken). Vid 18 års ålder står barnet inte längre under någons vårdnad eller förmynderskap och har därför ingen ställföreträdare i rättsliga frågor (9:1 Föräldrabalken).

20 år: Åldersgräns som tillämpas i Lagen om vård av unga (LVU). Vård med stöd av 3 § LVU får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år (1 § LVU). Underhållsstöd enligt socialförsäkringsbalken utgår som längst till 20-årsdagen. Särreglering gäller även för svenskt medborgarskap (8 § Medborgarskapslagen).

21 år: Åldersgräns där vård enligt 3 § LVU inte längre kan ges (21 § LVU). Underhållsbidrag enligt 7 kapitel Föräldrabalken kan som längst utgå till 21-årsdagen (7:1 Föräldrabalken).

24 år: Åldersgräns som medför att rätten till kostnadsfri tandvård upphör (7 § Tandvårdslagen).

From:

<https://juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:

<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=familjeraett:foeraeldrarbarn&rev=1700837897>

Last update: 2023/11/24 14:58

